

Jakt och fiske

Jakt och fiske har sedan urminnes tider varit viktiga näringsfång vid sidan av jordbruket. När bygd bröts, det må då gälla de äldre byarnas eller nybyggenas tillkomst under 1700-talet, var jakt och fiske särskilt betydelsefulla, till dess jorden lämnade sin brukare något utbyte.

Jakten

För den egentliga försörjningen med mat var jakt på älg, vildren, skogsfågel och övrigt matnyttigt vilt av betydelse. Fångst av pälsbärande djur var även viktig, dels som likvid för skatt, dels som bytesobjekt för erhållande av vissa nödvändiga varor. Viltskinn har alltid varit eftersökta. Under 1500-talet var exporten av viltskinn en av Sveriges viktigaste inkomstkällor. Jakten på rovdjur har ända till vårt århundrade ägt rum för att freda tamboskapen.

I en tid då vapnen utgjordes av mynningsladdare, under senare hälften av 1800-talet (1867) avlöst av det mera fulländade Remingtongeväret, och då kulor och krut ställde sig dyra, användes mera uråldriga fångstmetoder och redskap, t. ex. fångstgropar för älg, vildren och björn, liksom stockar, flakar, snaror och giller, saxar och slagjärn av olika konstruktion, björn- och vargspjut ej att förglömma. Samtliga dessa jaktredskap har använts i Björna, en del av dem in på 1900-talet, vilket framkommit vid samtal med äldre jägare.

Fångstgropar

I närheten av de flesta byar inom socknen finns rester av s. k. fångstgropar i stort antal – av befolkningen i många fall kallade för älggropar. Som exempel kan nämnas att sådana finns vid Skorvtjärnarna intill landsvägen utanför Hällsvedjan, där det förr fanns ett helt system av gropar men som raserats vid vägbygge, på Hundsjö,

På Vacksundsmon mellan Nyliden och Studsviken finns ett stort antal fångstgropar systematiskt placerade.

Mörtsjö och Uttersjö skogar, ävenså på Hemsjö, Remmarn och Stavs-
sjö skogar, bara för att nämna några byaskogar.

Det mest intressanta i den här vägen är de 40-tal fångstgroparna på Vacksundsmon söder om Studsviken och alldeles intill landsvägen. Dessa gropar har grävts i ett visst system i dubbla rader ovanför branten mot Gideälven och med ett mindre antal gropar i de båda fångstarmarna, som sträckt sig uppöver mon, som på den norra sidan är begränsad av Flärkån. Grävandet av fångstgroparna måste ha varit tidsödande med forna tiders redskap. Men det är kanske flera generationers samlade arbete. Groparna tycks ha varit c:a fem meter långa, två meter breda och två meter djupa, och dessutom kamouflerade med stänger och mossa därovanpå. I botten var även spetsiga störor anbragta, så att djuren ej skulle undkomma. Enstaka gropar finns f. ö. intill Gideälven hela vägen ner mot Nyliden.

Fångstmetoden är av äldre ursprung, därom vittnar groparna själva, vilka i många fall är igenvuxna med hundraåriga träd. Därtill har de rasat igen, så djupet är i de flesta fall c:a 1½ meter.

I huvudsak torde fångstgroparna ha använts vid jakt på björn och älg, men med all sannolikhet har fångstgroparna på Vacksundsmon även använts vid vildrensjakt av fångstmän i äldre tider. Platsen för groparna är synnerligen väl vald vid slutet av mon med älven nedanför. Mon fortsätter sedan i många kilometer upp mot Locksta

by. Detta är gammalt renbetesland. Här har lapparna haft sina hjordar i århundraden ända in i vår tid. Av norska skatteindrivnings- och handelsresor på 800-talet framgår det, att ordnad renskötsel funnits i flera århundraden dessförinnan i Åsele och Lycksele lappmarker. Ett lappskatteländ var den minsta enheten av administrativ indelning, det var också en familjs betesområde. Denna indelning torde ha skapats av lapparna själva, vilket sedan sanktionerades av statsmakten och utnyttjades för beskattning.

För att återgå till vildrenen så utgjorde den säkerligen det värdefullaste villebrådet för den äldsta jägarbefolkningen och behöll denna rangplats inom stora områden, tills den blev utrotad. Här i Björna utrotades de sista resterna av densamma under senare hälften av 1700-talet. Abraham Hülphers säger i sin beskrivning av Själevad år 1780 bl. a. på tal om djurfångst: »Älgar och renar visa sig i fjällbygden.» Och fjällbygden var Björna. Jakten skedde på många sätt, bl. a. som smygjakt och hetsjakt på skare. En stor roll spelade dock fångstgroparna, där många jägare måste samarbeta. Det kan ha varit lappar, som bedrev stor jakt på vildren, eftersom de ej ville ha sina hjordar förvildade. Uteslutet är det ej heller, att det kan vara fångstmän besläktade med den sedermera bofasta befolkningen, som använde sig av denna fångstmetod. En forskare tror, att groparna rent av kan vara från den värmeperiod, som slutade omkring 500 år f. Kr. och att det var de nomadiserande lapparnas förfäder, som grävde gropsystemen den tid, då huvudnäringen var fiske och hetsjakt på vildren och älg. Ett står klart. Gropsystemet är av gammalt ursprung, och många måste ha hjälpts åt både för grävningen av groparna och sedan vid jakten. Från andra håll i Norrland berättas, att man vanligen byggde långa sidoarmar av slanor. När en vildrenshjord på kanske ett hundratal djur befann sig på mon inom dessa sidoarmar, skrämde de utposterade jägarna renarna mot groparna, där det blev massaker.

Liten tillgång på älg

Under förra hälften av 1800-talet var tillgången på älg ringa inom socknen liksom fallet varit tidigare. Möjligen kan vargen och människan skyllas härför. Först från mitten av 1800-talet blev tillgången större, bl. a. beroende på att den vid flera tillfällen varit fridlyst. Jakt med lös hund, där hunden »ställde» älgen, jakt med lehdhund och smygjakt utan hund var de vanligaste jaktmetoderna. På vintern förekom även hetsjakt i djup snö och skare, varvid djuret till slut blev utmattat och kunde dödas. Jakt på förbjuden tid var även mycket vanlig. Fångst i älggropar förekom, däremot var det mycket ovanligt att sätta ut älgslanor inom Björna.

Jakt på björn

Björnen var under århundraden både den fasta befolkningens och nomadernas största fiende, eftersom den gjorde stor skada på tamboskap och renar.

I äldre tider, särskilt före 1800-talet, skedde jakten med spjut, saxar och genom att fånga den i fångstgropar. Dessa metoder användes under 1800-talet trots att mynningsladdarna (lodbössorna) med knallhattlås alltmer började användas. Under författarens lappmarksår träffade jag flera jägare, som in i vårt århundrade stuckit både varg och björn med spjut.

Ortnamn som Björna, Björnsjö, Björnberget, Björnsvedjan, Björnskillhällorna, Björnstegan m. fl. erinrar oss om att det är gammalt björnland.

Abraham Hülphers nämner i sin sockenbeskrivning, att 1761 blev 11 björnar dödade i Björna, och enligt en annan källa ihjälrevos år 1839 9 hästar, 37 kor och en mängd småboskap i björnabyarna. Laurentius Östlund nämner i sin sockenbeskrivning, att i mitten av 1800-talet huserade björnarna vilt, och de fanns i stora mängder och anställde stora skador. Tämmligen ogenerat kunde den vanka omkring i byarna under nätterna. Det berättas t. ex. att björn en natt hade legat på den s. k. Hammarn mitt inne i kyrkbyn.

Nedanstående tabell visar antalet skjutna björnar i länet under åren 1827-1895:

1827- 1831	1832- 1836	1851- 1855	1856- 1860	1861- 1865	1866- 1870	1871- 1875	1876- 1880	1881- 1885	1886- 1890	1891- 1895
47	70	20	39	63	16	8	9	4	4	1

Under vårt århundrade har inga björnar skjutits. Björnstammen är nu på uppåtående, och det har förekommit vid ett par tillfällen under senare år, att någon enstaka björn passerat socknens skogar.

Av ett protokoll från landskansliet i Härnösand den 7/2 1831 framgår, att landshövdingen kallat delegerade från länets pastorat för att dryfta vad som kunde göras för att stävja rovdjurens härjningar. Vid sammanträdet upplystes om att under loppet av år 1827 hade i länet dödats 37 hästar, 130 nötkreatur, 1046 får, 228 getter och 3 svin. Följande beslut fattades: »Under förbehåll om befrielse från byggnad av varggårdar och varggropar förbundo de sig att pastoratsvis i Sollefteå, Gudmundrå, Boteå, Ramsele, Säbrå, Själevads, Nordingrå, Nätra, Arnäs och Njurunda tingslag men sockenvis i Tuna, Selångers, Torps, Indals, Sköns, Ljustorps och Nora tingslag genom sammanskott av varje matlag, som äger kreatur, erlægga premier eller s. k. skottpengar för inom pastoratet eller socknen genom skallgång dödade björnar, vargar och lodjur, till det av Kungl. Maj:t

